

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*Глебова Анастасія
Науковий керівник – доц. Секо Ярослав*

ФАКТОРИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ІДЕОЛОГІЇ НА ПОВСЯКДЕННЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СРСР В 1920-1930-Х РР.

Комуністична революція, яка відбулася в СРСР мала на меті не лише зміну соціально-економічних і політичних відносин, але й створити «новий тип людини» – «людини радянської». Саме вона мала зруйнувати дореволюційні буржуазні структури суспільства та створити нові форми поведінкового стилю. Створення цієї людини – будівника комунізму було не просто ідеологічним кліше, але й пронизувало новий радянський побут, форми дозвілля та відпочинку.

Радянська життя, тобто надання йому відтінку колективності, передбачала відмову від приватності. Все це відобразилось у концепції «нового побуту» 1920-х років та ідеї «культурності» в 1930-х. Тож метою статті є окреслення особливостей використання владою тогочасних здобутків науково-технічного прогресу для досягнення цих цілей. Важливо підкреслити сталий зв'язок між поширенням комуністичної ідеології і розвитком факторів цивілізаційного процесу у спектрі повсякденного життя міського населення СРСР в 1920-1930-і роки.

Напрямок історії повсякдення є одним із найбільш динамічних у історіографії, проте окреслені проблеми у працях І.Орлова [9, 10] та Н. Лебіна [7] переважно розглядаються в контексті загальних проблем радянського повсякдення. Саме тому в статті спробуємо на основі застосування письмових джерел того часу (газети, журнальна періодика, художня література) конкретизувати роль цивілізаційних чинників задля ідеологічної обробки міського населення та перетворення його в свідомих будівників комунізму.

«Кіно – найважливіше з мистецтв», – стверджував В. Ленін та використовував цей концепт у створенні нового комуністичного суспільства. Дану тезу можна застосувати до всієї цивілізаційної сфери повсякдення у сенсах поширення нових комуністичних тез серед населення. Заклади культури, ідальні, готелі та інші фактори цивілізаційного процесу через свою масовість стали ключем, який відкривав замок осупільнення на всіх рівнях масової свідомості.

Також спрацьовувала дихтономія «доступність – недоступність», що сприяла позитивному сприйняттю радянської влади серед населення. Адже в царську епоху ці фактори цивілізації майже не були доступні пролетаріату. Хоча, у порівнянні із розвинутими країнами Європи та США, радянська система на початках відставала у контексті технічного прогресу.

Міжвоєнний період характеризувався розвитком стрімкого технічного прогресу у культурно-мистецькій сфері, куди входили: кінотеатри, театри, бібліотеки тощо. Через них здійснювався прямий вплив на масову свідомість населення. Найкраще із цим завданням справлявся кінематограф, який на противагу «буржуазному» театру був масовим і доступним. У 1924 році у Петрограді діяло 73 кінотеатри, і попри те, що майже всі вони належали приватним власникам, їхня заповнюваність була значною. Кінематограф став улюбленим видом дозвілля радянської молоді. У 1925 р. 75 % надавали перевагу кіно на противагу іншим видам дозвілля. В середньому молоді люди відвідували кінотеатри три рази в місяць. При цьому звернемо увагу на сприйняття ними кінематографу: для 60% це була лише як розвага та не замислювались над ідейним змістом фільмів [7, с.150].

Влада підлаштовувалася під настрої і навіть сприяла колективним походам у кіно. Це охоче висвітлювалося в кінохроніках, де розміщувалися оголошення про наступні сеанси. Подекуди робилися знижки на квитки у кіно або ж роздавались через профспілки.

Однак, на думку керівництва, справа не зводилася лише до показу фільмів. Наголошувалося, що варто було подавати фільми таким чином, «...щоб і розважальний матеріал

кіно організовував думки і почуття глядачів в потрібному пролетаріату напрямку» [13]. Сама тематика кінофільмів зазвичай була революційно-визвольною. Смаки відвідувачів розподілялися наступним чином: «революційні фільми» подобалися 50 % опитуваних, «жалісливі» 30 %, «трюкові» 20 % [7, с.152].

Інша ситуація складалася з театром. М. Зошенко у своїй розповіді «Кінодрама» зазначає: «Театр я не лаю. Але кіно все ж таки краще. Воно вигідніше театру. Роздяться, наприклад, не потрібно – гривеник від цього весь час економиш. Голитися знову ж таки не обов'язково – в п'ятні особистості не видно» [4, с.210]. З нього зрозуміло, що театр залишався в своїй суті більш буржуазним дозвіллям і в крузі пролетаріату не користувався популярністю. Він, як і до революції, позиціонувався як елемент міської культури інтелігенції.

У Петербурзі навіть представники робочої інтелігенції не відвідували великі імператорські театри. У 1921 році в Петрограді систематично пустувало більше половини місць театральних залів. Мало допомагали безкоштовні квитки і спроби примусу відвідування театрів за трудовими книжками. Тому багато з них сприймали театральне мистецтво як норму міського культурного середовища лише після відвідин фабрично-заводських театрів і передусім театру робочої молоді (ТРАМ).

Театр робочої молоді став своєрідним майданчиком для включення мистецтва у норму життя молоді. Його позачерговим завданням, згідно рішення північно-західного бюро ЦК ВЛКСМ від 30 травня 1925 року, було здійснювати постановку комсомольських п'єс в межах не професійної роботи, а самодіяльності широких мас робітничої молоді. Тобто про політичну доцільність створення ТРАМу [7, с.153].

Іншим фактором стало радіо. Перші установки в Росії з'явилися у 1921 р., а наступного року – проведено першу мовну радіопередачу центральної і радіотелефонної станції Москви та перший радіоконцерт артистів Великого театру [3]. Тут для радянської ідеологізації відкрився ще одний шлях для пропагування комуністичного ладу, який був значно масовішим аніж кінотеатри та театри.

З осені 1922 року по радіо передавалися повідомлення суспільно-політичної тематики. Процес регулярного виходу радіопрограм в СРСР був налагоджений лише в 1924 році. У цьому році Рада Народних Комісарів прийняла спеціальний декрет, який дозволяв всім громадянам організувати прийом радіопередач [3].

Майже одночасно з'явилися радіогазети, які стали основною формою радіомовлення аж до 1932 року. Набула популярності радіогазета «Культурний спадок – дітям», орієнтована на піонерів і школярів, а також «Молодий лєнінець». Очевидно, що радіо повинно було за задумом влади не лише доповнювати пресу, але й нести своєрідну функцію заміщення її обов'язків у системі інформації [3].

Специфічним чинником облаштування системи «нового радянського побуту» стала структура громадського харчування, яка прекрасно підлаштовувалася у призму колективізму приватного життя. За її допомогою руйнувалася традиційна модель сімейного харчування.

На початках 1920-х рр. ресторанна справа була в занепаді й вимагала втручання влади. В жовтні 1921 р. наркомат продовольства дав дозвіл на поширення приватних кафе-ресторанів та їдалень, а на початку 1923 р. влада створила конкуруючі з приватним сектором заклади громадського харчування. Ця роль покладалася на кооперативне товариство «Народне харчування». Ціни в ньому були не високими, але асортимент та якість значно поступалися приватній частині. Місцеві союзи споживчого товариства мали на своєму балансі основну частину пивних, де в роки НЕПу не тільки пили, але й їли. Готували там без забаганок, але смачно [10, с.223].

Соціальна трансформація суспільства та посилення ролі фабрик не лише як центру виробництва, але й колективного життя, підсилювала значення заводських їдалень. Те ж саме відбувалося і в державних установах. [2, с.565].

Поступово сфера громадського харчування переходила під державний контроль. Вона розвивалася навіть під час голодних років та існування карткової системи 1930-х років. Система народного харчування передбачала наявність системи державних закладів громадського харчування та передбачала картки для всіх груп населення. Окремо існували їдальні для працівників центрального партійно-радянського апарату. Власне громадське

харчування мала також інтелігенція. Для решти громадян країни існувала традиційна зрівнялівка [10, с. 224].

Схожу функцію з ідальнями мали готелі. Вважалося, що вони мали стати своєрідним культурним центром радянського суспільства. Однак, на початках це були такі самі готелі, які описували І. Ільф і Є. Петров у «12 стільцях»: «Довелося поселитися в номері за рубль 80. Там не було пейзажів, не було килимів, а меблювання було строго витримане: два ліжка і нічний столик» [5, с.18]. Перехід до НЕПу позначився і на становищі готелів та їх сервісі. Восени 1921 року в Москві відкрилися «Грантд-отель», «Савой» і «Європа», а дещо згодом – знаменитий «Метрополь» [9, с. 217], про який згадано в М. Булгакова: «А в Метрополі чудові номери, це першокласний готель...». [1, с. 678].

Символом доступності та соціальної рівності радянської влади став автомобіль, який за висловом І. Ільфа і Є. Петрова був «не розкішшю, а засобом пересування» [5, с. 351]. В цілому інформація щодо кількості автомобілів в ранній радянський період дуже . Журнал «За рулем» 1928 року оцінював стан автопарку як незадовільний: «маємо за статистикою 19 тис. машин з яких 6-7 тис. – жалюгідні інваліди» [11, с. 4]. У порівнянні з європейськими країнами кількість автомобілів в експлуатації була нікчемною.

Говорити про використання автомобіля в міських умовах достатньо важко, все ж газетні хроніки фіксували автомобільні аварії. Для прикладу газета «Київський пролетар» за 1925 р. у колонці «Події» сповіщала: «...автомобіль, номер якого не було встановлено наїхав на безпритульного хлопчика» [12, с. 8]. Найбільше автомобілів було в Москві, не випадково прийнятий 10 липня 1920 р. декрет Раднаркому про правила використання автомобіля стосувався лише столиці та її околиці [8, с. 18].

Наприкінці 1930-х рр. розпочалася розробка автомобіля розрахована на масове виробництво, що в перспективі мало б забезпечити широкі прошарки населення доступним індивідуальним транспортом. Створення такого легкового автомобіля для населення розглядалося послугою держави в межах розвитку повсякденного життя [8, с. 24].

Як бачимо більшовицька політика орієнтована на поширення так званих благ цивілізації на широкі верстви населення найбільш послідовно здійснювалася в містах. Ці блага ставали інструментом поширення комуністичної ідеології і наочним підтвердженням «пролетарського характеру» більшовицької влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булгаков М. Полное собрание романов, повестей и рассказов в одном томе. М.: Альфа-книга, 2008. 1088 с.
2. Глуценко И. В. Советская модернизация и кулинарная политика // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. 2012. № 27. С. 564–573.
3. Горбаткова О. Специфические особенности развития отечественного медиаобразование на материале радио в советский период (1920-е годы) // URL: file:///D:/ACER/Downloads/spetsificheskie-osobennosti-razvitiya-otechestvennogo-mediaobrazovaniya-na-materiale-radio-v-sovetskiy-period-1920-e-gody%20(2).pdf
4. Зощенко М. М. Рассказы. Фельетоны. Повести. М.: Высш. шк., 1979. 360 с.
5. Ильф И., Петров Е. Двенадцать стульев. Золотой теленок: романы. М.: Эксмо, 2006. 716 с.
6. Лебедева В. Судьбы массовой культуры России. Вторая половина XIX - первая треть XX века. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007. 324 с.
7. Лебина Н. Повседневная жизнь советского города: Нормы и аномалии 1920-1930 годов. СПб.: Летний Сад, 1999. 320 с.
8. Мирская, М. Л. Автомобиль в советской культуре. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. 48 с. .
9. Орлов И. «Коммунальная страна»: становление советского жилищно-коммунального хозяйства (1917–1941). М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. 336 с.
10. Орлов И. Советская повседневность: исторический и социологический аспекты становления. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2010. 317с.
11. С чего начинать // За рулем. 1928. № 1
12. Проишествия // Киевский пролетарий. 1925. № 4
13. Ханжов. С. Кино и властный дискурс в СССР 20-х – первой половины 30-х годов XX века. // URL: file:///D:/ACER/Downloads/kino-i-vlastnyy-diskurs-v-sssr-20-h-pervoy-poloviny-30-h-godov-hh-veka%20(4).pdf